

11. Serikov A.E. Povedenie cheloveka i sovremennyye podhody k ego ponimaniyu / A.E. Serikov // Vestnik Samarskoy gumanitarnoy akademii. Seriya "Filosofiya. Filologiya". – 2013. – № 2 (14). – S. 58–77.

12. Frolov I.T. Perspektivy cheloveka: opyt kompleksnoy postanovki problemy, diskussii, oboscheniya / I.T. Frolov. – M.: Politizdat, 1983. – 350 s.

13. Fromm E. Anatomiya lyudskoy destruktivnosti / E.Fromm [per. s nem]. – M.: Respublika, 1994. – 447 s.

14. Espinas A. Sotsialnaya zhizn zhivotnykh: Opyt sravnitel'noy psihologii / A.Espinas [per. F.Pavlenkov]. – M.: Knizhnyy dom "Librokom", 2012. – 320 s.

15. Masters R.D. The nature of politics / R.D. Masters. – New Haven: Yale University Press, 1989. – 320 p.

Kostyuchkov S. K., candidate political science, associate professor of social work and social pedagogy, Kherson State University (Ukraine, Kherson), kossr.63@mail.ru

Human nature in the context of biopolitics: ethological and sociological aspects

Features study of human nature in the context of contemporary biopolitical concepts actualize the need for both ethological so and sociobiological approaches. The impact of the political system on the biological characteristics of a person can be adequately perceived and understood on the basis of research particular biological characteristics, including behavioral – ethological, as political scientists and politicians use biological knowledge directly when seeking to develop specific controls and correction of human behavior in political life. Specific aspects of ethology and sociology required during the various manifestations of political studies of human behavior and the social production of specific technologies, have significant potential for addressing the most pressing task in today's environment – preserving life on Earth.

Keywords: ethology, sociobiology, evolution, ideology, coordination, aggressiveness, civilization, hierarchy, subordination, coordination.

Костючков С. К., кандидат политических наук, доцент кафедры социальной работы и социальной педагогики, Херсонский государственный университет (Украина, Херсон), kossr.63@mail.ru

Природа человека в контексте биополитики: этологические и социологические аспекты

Особенности исследований человеческой природы в контексте современных биополитических концепций актуализируют необходимость применения как этологического, так и социобиологических подходов. Влияние политической системы на биологические характеристики человека может быть адекватно воспринятым и понятным на основании научных исследований именно биологических характеристик, включая и поведенческие – этологические, поскольку политологи и политики используют непосредственно биологические знания, когда стремятся разработать конкретные средства контроля и коррекции человеческого поведения в сфере политической жизни. Конкретные аспекты этологии и социобиологии, необходимые в процессе исследования различных проявлений политического поведения человека и продуцирования специфических социальных технологий, имеют значительные потенциальные возможности решения наиболее актуальной в сегодняшних условиях задачи – сохранения жизни на Земле.

Ключевые слова: этология, социобиология, эволюция, идеология, координация, агрессивность, цивилизация, иерархия, субординация, координация.

* * *

УДК 327

Спиридонова К. О.
аспірантка кафедри міжнародних відносин
і зовнішньої політики, Інститут міжнародних відносин
Київського національного університету
ім. Тараса Шевченка (Україна, Київ),
kira.spyrydonova@gmail.com

КОНСТРУКТИВИЗМ І ТЕОРІЯ СПІЛЬНОТ БЕЗПЕКИ

Визначено вплив конструктивістської школи міжнародних відносин на формування сучасної теорії спільнот безпеки як окремого напрямку дослідження політичних спільнот. Розглянуто місце конструктивізму в теорії міжнародних відносин, зокрема, його основні відмінності від раціональних постулатів традиційних парадигм, основні погляди науковців щодо особливостей формування та функціонування міжнародних спільнот безпеки; окремо визначено роль ідентичності та спільних цінностей у формуванні безпекових спільнот. На основі поєднання постулатів неореалізму та конструктивізму міжнародні спільноти безпеки розглядаються як одна з форм забезпечення регіональної безпеки, де вирішальну роль грають процеси сек'юритизації та десек'юритизації загроз в регіоні, а також спільна ідентичність, цінності, традиції, норми та єдине історичне минуле. Останні є вихідними умовами для

подальшого розвитку відносин між акторами в рамках політичного об'єднання та формування довгострокових стратегічних інтересів учасників у підтримці існування та функціонування безпекової спільноти.

Ключові слова: конструктивізм, спільнота безпеки, ідентичність, спільні цінності, плюралізм.

Сучасна теорія спільнот безпеки, яка отримала активний розвиток у 1990–і – 2000–і рр. із появою досліджень Е. Адлера та М. Барнетта та активним проголошенням регіональними утвореннями, які переживають різні стадії регіоналізму – формування регіонів як політичних, а не суто географічних одиниць, – бере свої витоки у роботах одного з найяскравіших представників конструктивістської школи міжнародних відносин – К. Дойча. Саме запропоновані ним складові формування та функціонування безпекових спільнот і наразі залишаються основними постулатами створення в рамках ОБСЄ та АСЕАН відповідних політичних утворень, які були б здатні забезпечити регіональну безпеку, що включає в себе різних за своєю силою акторів та стикається з необхідністю боротьби з різного роду загрозами. Разом з тим, з плином часу та появою нових досліджень у цій галузі можна говорити про поступове зміщення деяких акцентів концепції К. Дойча та формування окремої теорії міжнародних спільнот безпеки у сучасній теорії міжнародних відносин в рамках конструктивістського напрямку досліджень. При цьому дослідження безпекових спільнот як окремої форми забезпечення регіональної безпеки є недостатніми навіть в західній науці і цілковито залишаються поза увагою українських міжнародників.

Метою даної статті є визначення ступеню впливу конструктивістської школи міжнародних відносин на формування сучасної теорії спільнот безпеки. У статті розглядаються місце конструктивізму в теорії міжнародних відносин, зокрема, його основні відмінності від раціональних постулатів основних парадигм теорії – політичного реалізму/неореалізму та лібералізму/інституціоналізму; основні погляди науковців щодо особливостей формування та функціонування міжнародних спільнот безпеки; окремо визначено роль ідентичності та спільних цінностей у формуванні безпекових спільнот.

У статті автором імплементовані підходи неореалістичної парадигми міжнародних відносин, зокрема, зроблено спробу поєднати окремі положення структурного реалізму та конструктивізму. Окрема увага приділяється процесам сек'юритизації та десек'юритизації загроз в регіоні та особливій ролі ідентичності, спільних цінностей, традицій, норм та єдиного історичного минулого, що є притаманним конструктивістській школі теорії міжнародних відносин.

Виходячи з предмету дослідження, в якості методології безпосередньо використана теорія спільнот безпеки та системний підхід, зокрема, у контексті розгляду міжнародних безпекових спільнот як однієї з форм забезпечення регіональної безпеки.

Конструктивізм і традиційні парадигми міжнародних відносин

Переважаючою більшістю дослідників конструктивізм в міжнародних відносинах розглядається не як окрема парадигма чи теорія, а як міждисциплінарний теоретичний підхід до дослідження окремої проблематики, що входить до компетенції цієї науки і спирається на по-

студат, що міжнародні відносини самі по собі є соціально сконструйованими.

Згідно з конструктивістською школою, міжнародна система – це “набір ідей, тіло думки, система норм, які були створені певними людьми в певний час на певному просторі” [8, с. 32]. Людські агенти конструюють соціальну реальність та відновлюють її щоденно у своїй діяльності. Тобто, конструктивізм розглядає міжнародну систему як таку, що конструюється, а не є заданою оточенням, вихідними умовами тощо.

Конструктивізм стверджує, що агенти не існують незалежно від їх соціального оточення. Таким чином, державні інтереси виникають з оточення, в якому оперує держава, та вони є ендегенними відносно взаємодії держав з їх середовищем. Соціальний світ включає в себе вірування, ідеї, концепції, мови, дискурси, знаки та сигнали. Люди створюють свій соціальний світ, який посідає значне місце в їх житті/розумі. Іншими словами, соціальне середовище визначає, ким ми є, нашу ідентичність як соціальних істот.

Конструктивісти підкреслюють важливість нормативних та ідеаційних структур поряд із матеріальними у визначенні покликання та ідентичності індивіда. Люди відображають своє матеріальне середовище. Наприклад, система міжнародної безпеки включає в себе території, народи, зброю та інші фізичні елементи. Але набагато важливішим є те, що ці матеріальні ресурси сприйняті, організовані та використовуються у галузі міжнародної безпеки (в рамках інших парадигм ми б говорили про різні аспекти сили в міжнародних відносинах та наявність чи відсутність умов для співробітництва між учасниками, а не використання певних елементів та їх місце у системі). Окрема увага також приділяється міжсуб’єктивним віруванням – таким, як ідеї, концепції та припущення. З іншого боку, в рамках досліджень самих міжнародних систем основна увага надається соціальній структурі, а не матеріалістичній (не силовому виміру). Зокрема, у питанні розгляду прийняття суб’єктами міжнародних відносин соціальних норм раціоналісти наголошують на визначальній ролі примусу, розрахунків щодо очікуваного вирашу (гра з нульовою/ненульовою сумою) та матеріальних причин, в той час як конструктивісти – на ролі соціальної освіти, соціалізації, соціальних норм як таких (їх значення для суспільства) [3, с. 553].

Норми та спільні вірування складають ідентичність та інтереси агента – те, як люди сприймають себе у відносинах з іншими. Конструктивісти концентруються на соціальній ідентичності та інтересах міжнародних акторів, при чому ідентичність та інтереси для них не є постійними – а навпаки, відносними. Інтереси, у свою чергу, базуються на соціальній ідентичності актора: фактично, конструктивістське сприйняття понять ролей, правил, ідентичності та ідей значно відрізняються від націоналістського [8, с. 33].

Особливим є також сприйняття конструктивізмом самого поняття *сили* в міжнародних відносинах (що для класичних парадигм є визначальним) – а точніше, головного чинника сили актора на міжнародній арені, що вбачається в умінні розповсюджувати “соціально сконструйоване” знання (тобто можливість впливати на формування ідей актора/суспільства/групи як суб’єкта міжнародної політики – разом з тим, тут ми знаходимо еле-

менти неолібералізму – м’якої сили Дж. Ная). Представники цього напрямку не відкидають ролі сили чи національних інтересів, але стверджують, що вони піддаються значному впливові ідентичності та норм – саме норми окреслюють інтереси, які в свою чергу, впливають на дії актора. І саме тому зміна соціальних норм може призвести до зміни/формування нових державних інтересів. Більше того, концепція сили розглядається через аналіз трьох її складових – “жорсткої” сили, інституціональної сили (яка непрямо може контролювати інші) та продуктивної сили (яка генерується та змінюється внаслідок соціального дискурсу). Тобто, силою для них є не лише ресурси, які використовуються для отримання бажаного результату від об’єкта, але й влада, яка впливає на тлумачення ідентичності, інтересів та політики держави, та умови, за яких все це реалізується.

Нетрадиційним для інших парадигм в конструктивізмі є також сприйняття поняття *загрози*, що є одним з ключових в безпекових дослідженнях. Оскільки сама міжнародна безпека є соціально сконструйованою, то і загрози сприймаються як такі, що також піддаються впливові соціальної взаємодії, ідентичності, нормам та правилам. Безпека та загрози не є об’єктивними – отже, і актори можуть самі змінювати загрози (сприйняття загрози як такої) в залежності від зміни свого середовища чи поведінки (зовнішньої політики). У зв’язку з цим конструктивістами вводиться поняття сек’юритизації/десек’юритизації загроз. Сек’юритизація визначається як “дискурсивний процес, в результаті якого в політичній спільноті конструюється міжсуб’єктивне сприйняття певного процесу або актора як екзистенціальної загрози об’єкту і визнається необхідність вжиття невідкладних і виняткових заходів для боротьби з цією загрозою” [1, с. 491]. Таким чином, загрози безпеці не виникають самостійно, а конструюються соціальними суб’єктами в ході політичного процесу сек’юритизації [1, с. 71].

Так само соціально сконструйованими вважаються *анархія, суверенітет, інтереси та ідентичність* в міжнародних відносинах (для традиційних теорій вони є статичними поняттями). Наприклад, згідно з такою точкою зору, набагато легше пояснити природу суверенітету та його зміну з плином поширення сфер міжнародних відносин та появою нетрадиційних акторів та наднаціональних утворень. Анархія також не вважається вихідною умовою міжнародних відносин, а скоріше, розглядається як наслідок тієї ж соціальної взаємодії (і для конструктивістів вона є кооперативною за своєю природою).

Таким чином, з огляду на розгляд усіх ключових понять міжнародних відносин як соціально сконструйованих явищ внаслідок впливу спільних норм, правил, цінностей та ідентичності на агента і структуру (тобто держав як основних акторів та міжнародну систему як середовище їх функціонування), ми знаходимо альтернативний погляд на доволі традиційні концепції, який в сучасних умовах поширення нетрадиційних сфер співробітництва та появи нових акторів може дати пояснення зміні акцентів порядку денного міжнародної політики з традиційної військової та оборонної сфери на економічні та гуманітарні аспекти дво- та багатостороннього співробітництва. Почуття спільного “ми” та самоідентифікація агента впливають на його роль в міжна-

родному середовищі та визначають його поведінку на міжнародній арені не менше, а може навіть і більше, ніж наявні ресурси та традиційний баланс сил; а попереднє управління поширенням цінностей та норм у суспільстві сприяє зміні сприйняття загроз та формуванню пріоритетів та інтересів держави, які раніше здавалися незмінними.

Спільноти безпеки в дослідженнях конструктивістів

Однією з форм забезпечення регіональної безпеки у міжнародних відносинах вважається *спільнота безпеки*, що також сама по собі є надбанням конструктивістської школи міжнародних відносин. Разом з тим, “батьком” теорії спільнот безпеки в науці про міжнародні відносини вважається К. Дойч.

Спільнота безпеки, за визначенням К. Дойча – це група людей, яка стала інтегрованою; це спільнота, в якій існує реальна впевненість у тому, що її члени не будуть вдаватися до фізичної боротьби один з одним, а будуть вирішувати суперечки мирним шляхом. При цьому саме поняття безпекових спільнот в перших роботах дослідника нерозривно пов’язане з інтеграцією, адже саме спільноти визнаються ним як політичні утворення, які є свідченням найвищого ступеню інтегрованості. Під інтеграцією К. Дойч розумів досягнення в межах певної території “відчуття спільноти”, створення інститутів та звичаїв, що є достатньо сильними та достатньо загальноприйнятими аби гарантувати в довгостроковій перспективі очікування “мирних змін” [5, с. 123]. При цьому можна помітити, що поняття *інтеграції* в такому розумінні містить в собі наголос не на економічній складовій (що є притаманним іншим теоріям інтеграції, на кшталт (нео)функціоналізму), а на сприйнятті самою спільнотою свого соціального орієнтиру та самоідентифікації. Враховуючи інші положення теорії спільнот безпеки щодо політичної інтеграції, також необхідно зазначити, що її необхідність пояснюється дослідниками страхом держав перед анархією та виникненням конфліктів між ними [5, с. 126], що фактично, повторює основні постулати політичного реалізму щодо міжнародних відносин як таких – і є тісно пов’язаним зі структурним реалізмом як окремим напрямом в сучасній теорії міжнародних відносин.

Двома іншими ключовими визначеннями К. Дойча для розуміння загальної теорії зазначає вже згадане *відчуття спільноти* (віра певної частини індивідів у групі в те, що вони досягли згоди, як мінімум, щодо одного – необхідності вирішення соціальних проблем в рамках процесів *мирних змін*) та *мирні зміни* (безпосереднє вирішення соціальних проблем за допомогою встановлених процедур без використання широкомасштабної фізичної сили) [5, с. 124].

К. Дойч доходить висновків про два можливі типи спільнот безпеки: амальгамовані, в яких дві чи більше незалежних раніше політичних одиниць утворюють нову, більшу одиницю з єдиним унітарним чи федеральним урядом, і плюралістичні, в яких зберігаються окремі уряди з юридичною незалежністю [5, с. 124]. США, згідно з цією типологією, є прикладом амальгамованої безпекової спільноти, а відносини США і Канади чи Франції та ФРН після Другої світової війни – є плюралістичними спільнотами безпеки.

У своєму дослідженні 1969 р. “Аналіз міжнародних відносин” К. Дойч доводить думку про те, що усі лиха, які загрожують (і загрожували) людству, пов’язані з існуванням і діяльністю держав–націй. “Володіючи безпрецедентними інструментами для здійснення своїх дій у вигляді ідеології та зброї, національні держави стали небезпечніше, ніж коли–небудь раніше, розповсюджувати міжнародні конфлікти, що наділені можливістю його розширення аж до взаємного знищення” [6, с. V]. Саме для унеможливлення таких наслідків створення амальгамованої спільноти безпеки і може бути використане. Разом з тим, створення та функціонування плюралістичної спільноти безпеки досягти набагато легше; її головним завданням визначається забезпечення миру у відносинах між акторами – а не сама інтеграція, що значно збільшує процеси комунікації між учасниками та позбавляє їх певної частини суверенітету (як зовнішнього, так і внутрішнього).

Умови формування/досягнення плюралістичної спільноти безпеки К. Дойч виділяє наступні: сумісність головних політичних цінностей; спроможність урядів та політично активних верств населення держав реагувати на потреби, повідомлення та дії один одного швидко, не застосовуючи силу; взаємна передбачуваність поведінки один одного (різних аспектів поведінки – як у політичній сфері, так і в економічній та соціальній) [5, с. 140]. Таким чином, плюралістичні безпекові спільноти покликані не забезпечувати інтеграцію (на відміну від амальгамованих спільнот), а сприяти вирішенню проблем, що існують між державами у безпековій сфері, тобто, створювати платформу для подальшого співробітництва з метою нейтралізації загроз учасників.

Сучасна теорія безпекових спільнот іде далі від концепції К. Дойча. Головна увага конструктивістів, які займаються дослідженням цієї проблематики (найбільш відомою та видатною в цьому плані є т.зв. “Копенгагенська школа” – вже згадані Е. Адлер, М. Барнетт, А. Вендт; а також А. Ачарія, К. Робертс тощо), присвячена в першу чергу плюралістичним спільнотам безпеки, як таким, що здатні забезпечувати регіональну безпеку, не обмежуючи суверенітету держав, які продовжують залишатися головними акторами міжнародних відносин.

Е. Адлер та М. Барнетт дають більш широке визначення плюралістичної спільноти безпеки (більш адаптоване до сучасних умов їх функціонування/ формування). Вони стверджують, що “держави–члени цієї спільноти повинні бути носіями спільних базових цінностей, вироблених громадськими та політичними інститутами; держави повинні бути готові і здатні швидко і адекватно реагувати на зміни у взаєминах, що досягається за рахунок лояльності один до одного і наявності почуття спільності; крім цього, держави повинні бути інтегровані між собою до того ступеня, щоб вони не бачили іншого варіанту розвитку взаємовідносин, крім мирного” [12, с. 7]. При чому найкращим проявом спільних цінностей є демократія та лібералізм. При цьому безпекова спільнота розглядається, в тому числі, в контексті досліджень регіоналізму як транснаціональний регіон, утворений незалежними державами, чие населення постійно підтримує очікування мирних змін [12, с. 30].

Дослідники формування безпекової спільноти в Південно–Східній Азії не повністю погоджуються з тим,

що саме демократичні та ліберальні цінності є необхідною умовою створення такого утворення. Зокрема, А. Ачарія розглядає АСЕАН вже на сучасному етапі як плюралістичну спільноту безпеки і стверджує, що процес соціального пізнання і запозичення може початися навіть в далеких від демократії умовах [12, с. 218]. Хоча дослідники згодні, що демократичні цінності є найбільш придатною основою для становлення спільноти безпеки, вони підтримують ідею О. Ваавера про те, що, якщо держава діють як члени спільноти, то вони і є такими, незважаючи на можливу різницю в принципах державного устрою [4, с. 277].

Сучасна теорія пропонує виділення трьох стадій розвитку безпекових спільнот: ті, що народжуються (початкова стадія); ті, які розвиваються; розвинені спільноти безпеки. При цьому остання фаза може характеризуватися слабким чи тісним рівнем взаємодії сторін.

У безпекових спільнотах, що народжуються, можна спостерігати “мінімальні визначальні параметри і нічого більше: транснаціональний регіон складається з суверенних держав, в яких народи розділяють очікування мирних змін” [12, с. 30]. Розвинені спільноти безпеки містять в собі аспекти “взаємної допомоги” та “систему правил, що знаходиться десь посередині між суверенною державою та регіональним, централізованим... урядом; певною мірою, це щось на кшталт постсуверенної системи, яка наділена спільними наднаціональними, транснаціональними та національними інститутами і певною формою системи колективної безпеки” [12, с. 30].

Загалом, спільноти безпеки не обов’язково повинні переходити з однієї стадії свого розвитку на іншу, а тому запропоновані етапи не є визначальними для характеристики співробітництва держав в галузі безпеки. Найголовнішим же фактором у забезпеченні успішності безпекових взаємодій сторін у таких спільнотах виступає спільність політичних та соціальних цінностей, наявність спільної ідентичності, звичок та традицій.

Ідентичність і спільні цінності як фактори формування спільнот безпеки

Конструктивістська школа міжнародних відносин наголошує на тому, що безпекові спільноти, як і політичні спільноти як такі, визначаються трьома характеристиками, що є для них системоутворюючими. По-перше, члени спільноти повинні поділяти ідентичність, цінності та надавати спільне значення основним сферам життєдіяльності об’єднання. По-друге, в рамках спільноти повинні розвиватися та підтримуватися багатосторонні та прямі відносини між її учасниками. По-третє, у членів спільноти повинен бути довгостроковий інтерес, а часом з елементами альтруїзму, у підтримці відносин між собою та функціонуванні спільноти як такої [12, с. 31]. Разом з тим, ми наголошуємо на важливості саме першого фактору, оскільки він є вихідним для двох інших – і розвитку відносин, і характеру інтересів учасників буде залежати від наявних спільних цінностей та ідентичності членів спільноти.

Як зазначає Ч. Тейлор, спільні значення, які вкладаються в загальні поняття, є основою спільноти. “Міжсуб’єктивне значення надає людям спільну мову, яка використовується у поясненні соціальної реальності, та спільне розуміння певних норм; але лише в тому разі,

коли такі спільні значення підкріплюються значними спільними зусиллями, діями та відчуттями” [13, с. 51]. Тут ми заходимо класичний постулат конструктивізму про роль спільної мови, в тому числі і в міжнародних відносинах, у формуванні та закріпленні спільних цінностей, норм та традицій як наріжних характеристик безпекових спільнот.

Власне, *відчуття спільноти* К. Дойча, вживання якого ми розглядаємо як прообраз використання терміну *ідентичність* у подальшому конструктивістському розвитку теорії спільнот безпеки, для автора теорії спільнот безпеки неодмінно мало під собою особливі традиції та звичаї політичної поведінки акторів, а також наявність спільних інститутів хоча б в певній частині соціальних груп та політичних одиниць [5, с. 130]. Ці спільні звичаї, у свою чергу, створюються внаслідок процесів соціального ознайомлення з вихідними умовами існування акторів–учасників та повільної зміни поведінки акторів аж до моменту аналізу спільноти – при чому як у політичній, так і економічній, соціальній та психологічній сферах.

Крім того, ідентичність акторів–учасників спільноти впливає і на структури її управління (в разі їх наявності та присутності певних інституціональних рамок міждержавного співробітництва) – адже зовнішня ідентичність (сприйняття себе на міжнародній арені) є тісно пов’язаною з асоційованою поведінкою держави у її зовнішніх зносинах [12, с. 36], а також національними характеристиками режиму та практикою прийняття рішень і політичною культурою. Ця теза проявляє важливість однієї з вихідних умов успішності безпекової спільноти – взаємної передбачуваності.

З іншого боку, можна спостерігати і зворотній зв’язок. З огляду на те, що члени спільноти “підкорюються” нормативній регіональній структурі (оскільки ми говоримо про спільноту безпеки як форму забезпечення саме регіональної безпеки), вони розглядаються зовнішніми акторами (зовнішніми по відношенню до спільноти як цілого) як частина такої спільноти, що має певні права та обов’язки.

Спільні цінності та очікування як другий найголовніший чинник створення спільнот безпеки тісно пов’язаний з політичною поведінкою (та її мотивацією) учасників об’єднання. Зокрема, цінності є запорукою успішності в разі, коли вони не лише розглядаються як абстрактні поняття, але коли є інкорпорованими в політичні інститути та традиції політичної поведінки, що ще більше закріплюють роль цих цінностей для суспільства. Такий зв’язок між цінностями, інститутами та традиціями адепти теорії безпекових спільнот називають “способом життя”, який є життєво важливим для такого роду політичного об’єднання, та представляє собою систему соціально прийнятих цінностей та інституціональних засобів їх досягнення й впровадження. У свою чергу, очікування також впливають на успішність проекту та бажання політичного актора брати в ньому участь [5, с. 134].

Окремою характеристикою спільнот безпеки є те, що згадані цінності та норми, особливо у випадку їх закріплення, не є механізмами примусу – на відміну від державних інструментів, які є такими на національному рівні. Перевагою таких цінностей та норм є те, що вони є загальноприйнятими не лише через їх регулятивний

характер, що має на меті вирішення проблем міжсуб'єктивного характеру спільними зусиллями, а й з огляду на те, що вони є конститутивними – і напругу відображають ідентичність актора та його саморозуміння та самосприйняття [12, с. 36].

Таким чином, спільна ідентичність, притаманна учасникам безпекової спільноти, а також наявність і поділ спільних цінностей, норм та традицій у політичній сфері життєдіяльності виступають ключовими факторами формування спільнот безпеки, оскільки є вихідними для подальшого розвитку дво- та багатосторонніх відносин в рамках політичного об'єднання та формування довгострокових стратегічних інтересів учасників у підтримці самого існування та функціонування безпекової спільноти. Ідентичність та цінності – незалежно від того, чи є вони ліберальними (що є притаманним для західних держав), чи ні (на чому наголошують апологети розбудови та формування безпекових спільнот в азіатському регіоні – в першу чергу, в рамках АСЕАН, де доволі важко говорити про західні моделі демократії та примат ліберальних цінностей в економічному та політичному житті суспільств), впливають не лише на процес формування спільноти, але і на її характер, визначаючи майбутні характеристики об'єднання та його сприйняття зовнішніми акторами.

***

Теорія спільнот безпеки як окремий напрям досліджень сучасних міжнародних відносин, в тому числі регіоналізму та проблем регіональної безпеки, була сформована протягом другої половини ХХ – поч. ХХІ ст. в рамках конструктивістської школи міжнародних відносин під значним впливом ідей автора однієї з інтеграційних теорій – комунікаційної – К. Дойча, який із виданням першої роботи, присвяченій проблематиці політичних спільнот у 1957 р. поклав початок активному введенню конструктивістських постулатів соціальних наук у дослідження міжнародних відносин.

Такі ключові положення конструктивізму, як визначальна роль соціального конструкту; вплив зовнішнього середовища на агента; важливість норм, цінностей та традицій у конструюванні суспільством нової реальності, були введені в науку про міжнародні відносини, змінюючи традиційне для класичних парадигм – політичного реалізму та лібералізму з їх сучасними варіаціями – розуміння ключових понять у сфері міжнародних відносин та світової політики – сили, анархії, національних інтересів тощо.

Розгляд міжнародно-політичних явищ як соціально сконструйованих внаслідок впливу спільних норм, правил, цінностей та ідентичності на актора і структуру (при чому як внутрішню, так і зовнішню), дозволяє проводити дослідження, засновані не лише на традиційних концепціях, але і враховуючи нові виклики та зміну пріоритетів міжнародного співробітництва держав – визначаючи ключову роль безпеки у всіх її вимірах – економічному, екологічному, правозахисному, культурному тощо. Почуття спільного “ми” та самоідентифікація впливають на зовнішню політику та визначають поведінку держав на міжнародній арені не менше, а може навіть і більше, ніж наявні ресурси та традиційний баланс сил. Спрямоване керування поширенням цінностей та норм у суспільстві сприяє зміні сприйняття за-

гроз та формуванню нових пріоритетів та інтересів держав як основних акторів міжнародних відносин.

Запропоновані К. Дойчем ідеї дослідження міжнародних політичних об'єднань під кутом конструктивістських постулатів важливості сприйняття самого себе та ролі відчуття спільноти у міжнародному співробітництві, спільних цінностей та взаємної передбачуваності зовнішньої політики привернули неабияку увагу міжнародників, що поступово призвело до формування окремої теорії спільнот безпеки. Із появою робіт представників Копенгагенської школи у 1990-х рр. концепція безпекових спільнот отримала увагу і в практичній площині – все більше існуючих політичних об'єднань доходять висновку про важливість соціальних складових у забезпеченні успішності політичного проекту, наголошуючи на необхідності побудови спільноти безпеки (хоча б плюралістичної як такої, що легше досягти) для вирішення безпекових питань, що не може бути зроблене якимось одним актором, а потребує прикладення зусиль багатьох учасників.

При цьому основна увага приділяється ідентичності та спільним цінностям як ключовим факторам формування спільнот безпеки, які є вихідними для подальшого розвитку дво- та багатосторонніх відносин в рамках політичного об'єднання та формування довгострокових стратегічних інтересів учасників у підтримці самого існування та функціонування безпекової спільноти незалежно від стадії її розвитку.

Приклади успішної побудови спільнот безпеки в рамках НАТО й ЄС, процеси формування плюралістичних спільнот в рамках ОБСЄ та АСЕАН – і спроможність такого роду об'єднань забезпечувати хоча б мінімальну безпеку своїх учасників – доводять важливість аналізу положень теорії спільнот безпеки та їх подальшої адаптації до сучасних умов та міжнародно-політичної практики держав, адже безпекові питання продовжують залишатися ключовими на порядку денному сучасної світової політики.

Список використаних джерел

1. Buzan B. *Regions and Powers: The Structure of International Security* / B. Buzan, O. Waever. – Cambridge : Cambridge University Press, 2003. – 570 p.
2. Checkel J. *Social Constructivism in Global and European Politics: a Review Essay* // J. T. Checkel / *Review of International Studies*. – 2004. – Vol. 30. – P. 229–244.
3. Checkel J. *Why Comply? Social Learning and European Identity Change* // J. T. Checkel / *International Organization*. – 2001. – Vol. 55, No. 2. – P. 553–588.
4. Collins A. *Bringing Communities Back: Security Communities and the Association of Southeast Asian Nations' Plural Turn* // A. Collins / *Cooperation and Conflict: Journal of the Nordic International Studies Association*. – 2014. – Vol. 49, No. 2. – P. 276–291.
5. Deutsch K. *Political Community and the North Atlantic Area: International Organization in the Light of Historical Experience* // K. Deutsch, S. Burrell, R. Kann, Jr. Lee / *The European Union: Readings on the Theory and Practice of European Integration*. – Boulder : Lynne Rienner Publishers, 2003. – P. 121–143.
6. Deutsch K. *The Analysis of International Relations (Foundations of Modern Political Science)* / K. Deutsch. – New Jersey : Prentice Hall College Div., 1988. – 320 p.
7. Finnemore M. *National Interests in International Society* / M. Finnemore. – Ithaca : Cornell University Press, 1996. – 176 p.
8. Karacasulu K. *Explaining Social Constructivist Contributions to Security Studies* // K. Karacasulu, E. Uzgören / *Perceptions*. – 2007. – Vol. 2. – P. 27–48.
9. Katzenstein P. *The Culture of National Security: Norms and Identity in World Politics* / P. Katzenstein (ed.) – N.Y. : Columbia University Press, 1996. – 560 p.

10. Price R. Dangerous Liaisons? Critical International Theory and Constructivism // R.Price, C.Reus-Smit / European Journal of International Relations. – 1998. – Vol.4, No.3. – P.259–294.

11. Reus-Smit C. Imagining Society: Constructivism and the English School // C.Reus-Smit / British Journal of Politics and International Relations. – 2002. – Vol. 4, No. 3. – P. 487–509.

12. Security Communities / Ed. by E.Adler and M.Barnett. – Cambridge : Cambridge University Press, 1998. – 484 p.

13. Taylor Ch. Interpretation and the Sciences of Man // Ch.Taylor / Interpretative Social Science: A Reader. – Berkeley : University of California Press, 1979. – P. 3–51.

14. Ulusoy H. Revisiting Security Communities after the Cold War: The Constructivist Perspective // H.Ulusoy / SAM. – 2003. – P. 161–196.

15. Wendt A. Anarchy is What States Make of it: The Social Construction of Power Politics // A.Wendt / International Organization. – 1992. – Vol. 46, No. 2. – P. 391–425.

Spyrydonova K. A., postgraduate student, International Relations and Foreign Policy Chair, Institute of International Relations, Taras Shevchenko National University of Kyiv (Ukraine, Kiev), kira.spyrydonova@gmail.com

Constructivism and Security Community Theory

The article handles with the influence of constructivist school of international relations on the modern theory of security communities as an independent direction of political communities research. The place of constructivism in international relations theory is defined, in particular, its main differences from the traditional paradigms, basic views of scholars on the features of international security communities formation and functioning. Is underlined the role of common identity and values in the security community building. On the basis of neorealist and constructivist approaches security communities are considered one of the forms of the regional security, where the processes of securitization and desecuritization in the region play crucial role. Common identity, values, traditions and norms are viewed as initial conditions for the further development of relations between actors within the political community.

Keywords: constructivism, security community, identity, common values, pluralism.

Спиридонова К. А., аспирантка кафедри міжнародних відносин і зовнішньої політики, Інститут міжнародних відносин Київського національного університету ім. Тараса Шевченка (Україна, Київ), kira.spyrydonova@gmail.com

Конструктивизм и теория сообществ безопасности

Рассматривается влияние конструктивистской школы международных отношений на формирование современной теории сообществ безопасности как отдельного направления исследования политических сообществ. Определено место конструктивизма в теории международных отношений, в частности, его основные отличия от рациональных постулатов традиционных парадигм, основные взгляды ученых относительно особенностей формирования и функционирования международных сообществ безопасности; отдельно подчеркнута роль идентичности и общих ценностей в формировании безопасности сообществ. На основе сочетания постулатов неorealизма и конструктивизма международные сообщества безопасности рассматриваются как одна из форм обеспечения региональной безопасности, где решающую роль играют процессы секьюритизации и десекьюритизации угроз в регионе, а также общая идентичность, ценности, традиции, нормы и единое историческое прошлое, которые являются исходными условиями для дальнейшего развития отношений между актерами в рамках политического объединения и формирования долгосрочных стратегических интересов участников в поддержке существования и функционирования безопасности сообщества.

Ключевые слова: конструктивизм, сообщество безопасности, идентичность, общие ценности, плюрализм.

* * *

УДК 321.01:316.422.44

Коломієць Л. В.
аспірантка кафедра політології, Київський
національний університет ім. Тараса Шевченка
(Україна, Київ), kol.lilia777@gmail.com

ТЕХНОЛОГІЧНИЙ ДЕТЕРМІНІЗМ В СИСТЕМІ МЕТОДОЛОГІЧНИХ ПРИНЦИПІВ ТЕХНОКРАТИЗМУ

Стаття присвячена розгляду основних положень, що складають принцип технологічного детермінізму, особливостей та доцільності його застосування за умов аналізу політики. Досліджується неоднорідність теорій, провідним принципом в яких виступає технологічний детермінізм: технологічного “евдемонізму” та технологічного “алармізму”. Автор зосереджує увагу на

специфіці використання методології технологічного детермінізму в межах технократизму.

Ключові слова: технологічний детермінізм, технократизм, технологічний “евдемонізм”, технологічний “алармізм”.

На початку ХХ століття бурхливий розвиток техніки і технологій призвів до значних змін у функціонуванні суспільно-політичних інститутів. Роль технологічного фактору в політиці ставала все більш очевидною, що призвело до формування окремого напрямку політичної думки-технократизму. Його методологічною основою стали історичний, прагматичний та інституційний підходи, а також технологічний детермінізм. Технологічний детермінізм – теорія, яка виходить з положення, що технологічний прогрес визначає соціальний прогрес, а новітні технології трансформують суспільство як на інституційному, так і на індивідуальному рівні.

Бердяєв у своїй роботі “Царство Духа і Царство Кесаря” говорить про це так: “Елементарна техніка існувала з первісних часів. З кінця ХVІІІ століття починається революціонізує вторгнення машини, з котрим пов’язаний розвиток капіталістичної промисловості. Тільки в наш час техніка отримує детермінуючу владу над людиною і людськими спільнотами і виникає тип технічної цивілізації” [3, с. 22].

Проблемами дослідження технологічного детермінізму в політиці займалися провідні західні науковці: Д. Белл, Дж. Гелбрейт, Г. Ленк, Д. Секлер, Е. Тоффлер, Р. Хайлбронер та ін. Значний внесок в дослідження технократизму як напрямку політичної думки зробили російські дослідники, а саме: Г. Ашин, В. Графський, Е. Деменчонок, С. Макеев, С. Сорокіна та ін. Серед українських дослідників проблематика технологічного детермінізму суспільно-політичних явищ представлена в роботах Базилевича В. Д., Копилов В. А., Малик І. В. тощо. Проте наразі можна констатувати відсутність комплексних досліджень щодо місця цього принципу в методології політичної науки ХХ століття, зокрема технократизму, як одного із напрямів в ній. Тому метою статті є з’ясування сутності технологічного детермінізму як методологічного принципу в політичній науці, особливостей його прояву в рамках технократизму.

Технологічний детермінізм – це теоретико-методологічна установка, що виходить із вирішальної ролі техніки і технологій в розвитку суспільно-політичних структур. Проте, розуміння місця технологічного детермінізму в історії політичної думки вимагає більш детального аналізу сутності даного поняття в цілому та його складових: поняття “технологія” та “детермінізм”.

В суспільних науках існують різноманітні підходи до трактування поняття “технологія”, проте слід з’ясувати, наскільки доцільним є використання цього терміну в умовах аналізу політики. Технологія розглядається як “усвідомлена техніка людської діяльності – індивідуальної чи колективної у виробничій і невиробничій сферах, – що включає три основні відносно самостійні елементи та етапи здійснення: 1) сукупність знань про ефективні, оптимальні та раціональні способи і засоби практичного досягнення мети, здійснення виробничого процесу;